

19. Yüzyılda Macarlara Türkçe Öğretmek Amacıyla Yazılmış Türkçe Dil Bilgisi: El Kitabı – Kendi Kendine Öğrenme

Török Nyelvtan: Kézikönyvül És Magántanulásra

Hümeyra YILDIRIM IMRENYİ¹ , Celile Eren ÖKTEN²

*Sorumlu yazar/Corresponding author:
Hümeyra Yıldırım Imrenyi (Yüksek Lisans Öğrencisi),
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimleri
Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
E-posta: humeyrayildirim@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8385-9261

²Celile Eren Ökten (Doç. Dr.),
Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe
Eğitimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: celile@yildiz.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5541-648X

Başvuru/Submitted: 06.09.2021
Revizyon talebi/Revision requested:
30.03.2022
Son revizyon/Last revision received:
17.04.2022
Kabul/Accepted: 20.04.2022

Atıf/Citation: Yıldırım Imrenyi, Hümeyra ve Ökten, Celile Eren. "19. Yüzyılda Macarlara Türkçe Öğretmek Amacıyla Yazılmış Türkçe Dil Bilgisi: El Kitabı – Kendi Kendine Öğrenme" *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 32, 1 (2022): 191-215.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.991935>

ÖZ

Bu çalışmanın amacı 1875'te Gábor Bálint de Szentkatolnai (1844-1913) tarafından Macarca yazılmış Török Nyelvtan: Kézikönyvül És Magántanulásra adlı eseri dil bilgisi öğretim yöntemi açısından incelemektir. Bu incelemede, yazarın Macar dil mantığıyla Türk diline ve Türkçenin öğretimine yaklaşımı ele alınmaktadır. Dil bilgisinin ayrıntılı şekilde anlatılması, özgün metinlerin bulunması ve Macarlara Türkçe öğretmek için yazılmış olması bu eseri Türkçe öğretimi alanında özel kılmaktadır. Eser, Bölüm A, Bölüm B ve Bölüm C olarak üç ana kısımdan oluşmaktadır. Bölüm A'da Dil Bilgisi başlığı altında Türkçe'nin dil bilgisi kuralları örneklerle açıklanmaktadır. Bölüm B, yazar tarafından kitabın asıl bölümü olarak nitelendirilmektedir. Bu bölümde çeviri öğretim yöntemine göre yazılmış okuma metinleri Osmanlı Türkçeleri ve Macarca karşılıkları ile verilmektedir. Sadece okuma ve yazmanın ön planda olduğu bu öğretim yönteminde konuşma ve dinleme becerilerine yer verilmediği görülmektedir. C bölümünde ise ayrıntılı bir sözlüğe yer verilerek eser sonlandırılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Macarlar, Türkçe, Dil Bilgisi Öğretimi, Kültür Aktarımı

ABSTRACT

This study aims to analyze the book Török Nyelvtan: Kézikönyvül És Magántanulásra ("Turkish Grammar: As a Handbook and for Self-Study") by Gábor Bálint de Szentkatolnai (1844–1913), written in Hungarian in 1875. Szentkatolnai's approach is unique because he adopts a Hungarian perspective of the Turkish language and culture. A key innovative feature of the book is the inclusion of a reader consisting of various authentic texts. The author's Hungarian perspective crucially informs the book's content and how it presents Turkish grammar. The work consists of three main parts. Part A is divided into two sections, morphology and syntax. Part B serves as the central part of the book, wherein Szentkatolnai adopts the translation teaching method, supplying reading material in three parallel versions: Ottoman Turkish, Ottoman Turkish transcribed with Latin letters, and Hungarian translation. It can be seen that speaking and listening are neglected by this teaching method, with reading and writing skills taking center stage. In Part C, the book concludes with a detailed dictionary.

Keywords: Hungarian, Turkish, Teaching Grammar, Cultural Transmission

EXTENDED ABSTRACT

Gábor Bálint de Szentkatolnai (1844–1913) was an important Hungarian linguist who performed pioneering research on various Eastern languages. His works on the Eastern world still constitute the basis for many contemporary investigations. His approach to language description had a broad scope encompassing grammar, texts, and vocabulary, as evidenced by his books about Kazani–Tatar grammar and Mongolian as a Turani language. His texts, however, had a particular significance.

Szentkatolnai considered authentic texts the key part of a language study book, serving as an area for the application of grammar rules. His works contain important information about grammar and the culture and cultural history of the society in which a given language is used. He generally obtained the necessary information first-hand by visiting the regions where those languages were spoken and spending time with native speakers. As a result, his works are still essential sources in comparative linguistics today, containing valuable information on language, folklore, and ethnography.

The goal of the present paper is to analyze a book written in Hungarian by Szentkatolnai, titled *Török Nyelvtan: Kézikönyvül És Magántanulásra*, published in 1875 by the Hungarian Royal University Press. The book’s title means “Turkish Grammar: As a Handbook and for Self-Study.” As the author states in the preface, this work was written to explain Turkish to Hungarians with Hungarian language logic. The idea that Szentkatolnai should write such a book came from Ármin Vámbéry, his teacher of Turkish at Eötvös Loránd University, Budapest.

The book was written as a bedside book that would enable Hungarians to learn Ottoman Turkish by themselves and read and understand Ottoman Turkish texts. The book responded to a need that Szentkatolnai had perceived as a student of Turkish. He was able to learn Turkish with the help of his teacher, Vámbéry, and with the limited resources he could reach.

In the preface of his work, Szentkatolnai states that it was almost impossible to access materials and books when he was a student. The resources he did have access to were only works describing grammar and lacking original texts. Thus, he felt a need for more detailed and authentic study books, and he wrote his Turkish Grammar for this purpose. He states that Ottoman Turkish is a complicated language and that very few study books are available. He makes the critical point that it is necessary to know Arabic and Persian to understand 19th-century Turkish. He states that Ottoman Turkish is different from and more challenging to understand than other Turani languages due to the abundance of Arabic and Persian words. Indeed, Turani Turkish is not enough to understand Ottoman Turkish. According to Szentkatolnai, it is necessary to master Ottoman Turkish because it is a gateway for those who want to learn Eastern languages.

The book was prepared and published due to the author’s desire to eliminate the lack of authentic texts in Turkish teaching. The work consists of three main parts. In Part A, under the main heading of Grammar, morphology and syntax are the two subsections. In this first part

of the book, the Turkish alphabet is introduced, and all grammatical rules are explained item by item. Explanations are offered in Hungarian, with Turkish examples illuminated by their Hungarian equivalents. The author considers Part B to be the central part of the book. This section follows the translation teaching method and presents reading material in three parallel versions: Ottoman Turkish, Ottoman Turkish transcribed with Latin letters, and Hungarian translation. It can be seen that there is no speaking or listening in this teaching method, which focuses exclusively on reading and writing. Finally, in Part C, the author supplies a detailed dictionary.

In this paper, Szentkatolnai's work is analyzed according to teaching method analysis and examined by considering the five criteria of document-based material analysis: (a) exploring the document as a reflection of its historical context, in this case, Turkish–Hungarian cultural and political relations; (b) recognizing that from a comparative linguistic perspective, the grammar part in the book can generate new questions about language description; beyond discussing vocabulary, syntax, and semantics, it is also aimed at promoting Turkish literature and culture; (c) analyzing the book in terms of the school to which it belongs and comparing it with other schools; in the case at hand, the Hungarian Turkology school is briefly introduced; (d) examining the work as a guidebook about contemporary Turkish society; and (e) studying the authentic texts in the book (newspaper, drama, poetry, etc.) used by the author both as demonstrations of grammatical rules and as a means of transmitting cultural knowledge.

Giriş

Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretiminin tarihi hakkında yapılan araştırmalar bizi MÖ 2225'e kadar götürmektedir. Farklı kültürlerin dilini öğrenmek Hunlardan günümüze kadar sosyal, siyasi, ekonomik ve ilmî sebeplerle ihtiyaç olmuştur. Dil öğretiminin tarihine baktığımızda ise her dönemin kendine ait öğretim yöntemlerinin ve materyallerinin olduğunu görmekteyiz.¹

Türklerin, tarihî süreçte çok farklı coğrafyalarda yaşadığı ve çok farklı milletlerle irtibata geçtiği görülmektedir. Bu süreçte Türkler, gerek Türkçenin üstün bir dil olduğunu anlatmak, gerekse beraber yaşadıkları yabancı topluluklara Türkçeyi öğretmek amacıyla farklı zamanlarda eserler kaleme almışlardır. Bunların en eski olarak? bilineni Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan *Dîvânu Lugâti't-Türk*'tür. Fakat Türkçe öğretimi için eserler kaleme alanlar Türklerin yanı sıra farklı milletlerden Türkçeyi öğrenen, Türk dili ve Türk Dünyası üzerine çalışan Türkologlar ve Oryantalistler olmuştur. 19. asrın ortalarından itibaren Batı ile giderek gelişen sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi ve askerî ilişkilerden dolayı Türk dili üzerine yapılan çalışmalar da artmıştır.²

Çalışmamızın odağı olan Macarlar, dünyada Türkoloji alanında ciddi çalışmalara imza atmanın yanı sıra Türk diline merak duymuş ve bu alanda önemli çalışmalar yapmışlardır. Macarlar ve Türkçe arasındaki ilişkiyi incelediğimizde iki önemli unsur karşımıza çıkmaktadır: Bunlardan ilki Ural-Altay dil ailesinin Fin-Ugor kolundan olan Macarcanın Türkçe ile dil bilgisi tipolojisi bakımından benzer olması, ikincisi ise Macar-Türk milletlerinin tarihsel ilişkileri. Çalışmamızı ilgilendiren kısım, konunun dil bilgisel özellikler ile alâkalı olan tarafıdır. Ancak bunun öncesinde Macar-Türk ilişkilerinden bahsetmek, Macarca ve Türk dili öğretim sürecini anlamak açısından önemlidir.

İlk olarak 896 yılı sonrasında Kuman ve Kıpçak boylarının Macaristan topraklarına yerleşmesiyle başlayan Macar-Türk ilişkileri, Osmanlı idaresinde oldukları döneme kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Tarihin belli dönemlerinde ilişki kurmuş Macar-Türk toplulukları arasında etkileşim kaçınılmaz olmuştur. 19. yüzyılda başlayan ulusların inşası çalışmalarının sonucunda Macarlar, kökenleri hakkında düşünmeye ve araştırmalar yapmaya önem vermişlerdir. Özellikle Macar Bilimler Akademisinin, Doğu dünyasında yapılacak her türlü çalışmayı teşviki, Macarların Doğu dünyasına ne kadar önem verdiklerini göstermektedir. Peşte Üniversitesinin yanı sıra Macar Bilimler Akademisi de en başından beri Türkoloji çalışmalarının merkezlerinden biri olmuştur.³ Dil bilimciler başta olmak üzere, jeolog, botanikçi, asker, coğrafyacı ve asilzâdelerin de bulunduğu birçok araştırmacı Doğu'ya gönderilmiştir. Araştırmacılar bu bölgelerde, dil, din, folklor, kültür, giyim-kuşam, müzik vb. konuları

1 Nurşat Biçer, "Hunlardan Günümüze Yabancılara Türkçe Öğretimi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 1/3 (2012): 107.

2 Mustafa Arslan, "Tarihî Süreçte Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi-Öğrenimi Çalışmaları", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2012): 180.

3 Gabor Agoston, "*Siyaset ve Histografi: Macaristan'da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul'daki Macar Araştırma Enstitüsü*", çev. Bülent Keneş, 15, (Ankara: Türkler, 2002), 93.

araştırmışlar. Elde edilen veriler rapor hâlinde, Macar Bilimler Akademisine sunulmuştur. Çalışmamızın konusunu oluşturan Gábor Bálint de Szentkatolnai de bu araştırma grubunda yer alan araştırmacılardan biridir.

Yapılan bu çalışmalar neticesinde Macar dünyası ikiye ayrılmıştır. Bir grup, Macarların Türklerle akraba olduğunu savunurken diğer grup ise Macarların bir Fin-Ugor kavmi olduğunu savunmuştur. Bu tartışmalar günümüzde de sürmektedir.⁴ Macarların Türk olarak adlandırılmasının temelinde Batılı kaynakların Macarlardan Türk olarak bahsetmesi ve Türk Hun akrabalığı meselesi etkili olmuştur. Günümüzde olduğu gibi tarihte de devam etmiş olan bu soy tartışmasında akademisyenlerin de yer aldığını görmekteyiz. Macarların Ugor kavmi ile mi, yoksa Türk kavmi ile mi akraba olduğu konusunda iki karşıt görüş oluşmuştur. Gábor Bálint (1844-1913) ve Ármin Vámbéry (1832-1913) Macarların Türk kavimleri ile akraba olduğunu savunurken Pál Hunfalvy (Hunsdorfer) (1810-1891) ise Macarların Ugorlar ile soydaş olduklarını savunmuşlardır. Hâkim görüş ise Fin-Ugor kökenlerini destekler niteliktedir. Bütün bunların yanında Macarların kökenini Sümerlerde, Maorilerde, Amerika yerlilerinde, hatta Grönland'da arayanlar ve bu teorileri kendilerine göre kanıtlamaya çalışanlar da olmuştur.⁵

Macarlar ad verme, teşkilatlanma, kültür, dil yapısı ve birçok bakımdan da Türklerle benzerdirler. Bugün Macarcada yaklaşık 1750 civarında Türkçe kökenli kelime bulunmaktadır. Macarca ve Türkçe arasında dil etkileşiminin arttığı dönemler karşımıza çıkmaktadır.⁶

Macarların Türkçe ile ilgili tarihî serüvenine baktığımız zaman farklı dönemlerde yaptıkları çalışmalarla birçok yazar ve eserle karşılaşmaktayız. Bu isimlerden ilki, günümüzde Türkiye'de bulunan Macar Kültür Merkezine adını vermiş olan ve Türkçe şiir yazacak kadar Türkçe bilmekte olan Macar şair Bálint Balassi (1554-1594)'dir. Bir diğeri ise, Macar Doğu bilimi uzmanlarından olup 1672'de Türkiye'de 7 yıl kalmış ve *Colloquia Familiaria Turcico-Latina* adlı Latin harfleriyle Türkçe konuşma kılavuzu, sesbilgisi ve ağız bilgisini içeren eserin yazarı Jakab Nagy'dır.⁷ *Osmanografia* eseri ile Sámuel Decsy (1742-1816) ise diğeri bir araştırmacıdır. Ayrıca, Repiczky János (1817-1855)'u da anmak gerekir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kökenlerinin ne olduğunu araştırmak için Doğu'ya açılan Macarların, Türk diline olan ilgileri ve çalışmaları göz ardı edilmeyecek kadar önemlidir. Bu dönemde Sándor Kőrösi Csoma (1784-1842) Türkoloji çalışmalarına zemin hazırlamasıyla önemli bir yere sahiptir. 1860'lardan asrın sonuna kadar birçok bilim adamı, kâşif ve seyyah Anadolu'yu ziyaret edip, Türk kültürü ve Türk dili hakkında bilgi edinip eserler kaleme

4 İsmail Doğan, "Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 47, 2 (2007): 2.

5 Doğan İsmail, "Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi", 7.

6 Bülent Şimşek, "Türkçe ve Macarca Dil Bilgisi Tipolojilerinin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesi Temelinde Karşılaştırılması" (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 13.

7 Andras Bodrogliget, G. Hazai, "Das Osmanisch – Türkische Im XVII. Jahrhundert", *International Journal of Middle East Studies* 8, 2 (1977): 251-265.

almışlardır. Bu isimlerden en önemlisi ve çok bilineni Ármin Vámbéry'dir.⁸ Vámbéry, Osmanlı coğrafyasında bulunmuş Macar bilim adamı olarak Türk diline ve Osmanlı Türkçesine hâkim, bu konuda eserler veren önemli bir Türkologtur. Ármin Vámbéry'nin yanı sıra sayabileceğimiz diğer isimler şunlardır; József Budenz, Bernát Munkácsi, Géza Kuun, Gábor Bálint, Ignáz Kunós, Pál Hunfalvy, Gyula Mészáros, Jozsef Thúry.⁹ Almásy György (1867-1933), Bálint Gábor (1844-1913), Bodrogligeti András (1925-), Budenz József (1836-1892), Deskó Endre (1816-1874), Eckman János (1905-1971), Fekete Lajos (1891-1969), Gombocz Zoltán (1877-1935), Halasi-Kun Tibor (1914-1991), Hazai György (1932-2016), Kakuk Zsuzsa (1925-), Ligeti Lajos (1902-1987), Mandoky Kongur István (1944-1992), Moravcsik Gyula (1892-1972), Munkácsi Bernát (1860-1937), Németh Gyula (189-1976), Pröhle Vilmos (1871-1946), Reguly Antal (1819-1858), Repiczky János (1817-1855), Tasnádi Edith (1942-), Thury József (1861-1906), Vámbéry Ármin (1832-1913), Vá sáry István (1945-) 19. asırdan günümüze kadar olan diğer Macar Türkologlardır.¹⁰

Bu çalışma 19. yüzyılda Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarının bir parçasını oluşturan Ármin Vámbéry'nin öğrencilerinden dil bilimci Gábor Bálint de Szentkatolnai ve Macarlara Türkçe öğretmek için kaleme aldığı eserdir. Eseri değerlendirmeye geçmeden önce yazar hakkında kısaca bilgi verilecektir. Gábor Bálint De Szentkatolnai, Transilvanya'da 13 Mart 1844 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babasından Latince öğrenmiştir. İbranice, Arapça, Yunanca, Fransızca, İtalyanca, Almanca, Türkçe, Farsça ve Uygurca çalışmıştır. 1851'de mezun olduktan sonra hukuk okumak için Viyana'ya gitmiş, ancak Şarkşinaslığa yönelmiştir. Türkçe öğrenmek için Türk Hariciye Nezaretine gitmiştir.¹¹ Ekonomik sebeplerden dolayı Budapeşte'ye geri dönmüş ve çalışmalarına Budapeşte'de Eötvös Loránd Üniversitesi'nde devam etmiştir. Vámbéry'nin ve József Budenz'in teşvikleri ile Doğu'yu keşfetmek amacıyla yapılan çalışmalara katılma fırsatı bulmuştur. Macar ırkı ve Macar dilinin sınıflandırılması konusunda Vámbéry ile aynı fikri savunmuştur. Moğolca ve Macarca arasındaki akrabalık ilişkileri hakkında araştırma yapmak için görevlendirilmiştir. 1871'de St. Peterburg'a gitmiş, aynı yıl içerisinde Kazan'a gitmiştir. 1871 Eylül ayından 1872 Mayıs ayına kadar Astrahan'da kalmıştır. Kazan'da, Tatarca'yı öğrenmiş ve Tatarca üzerine çalışmalarına devam etmiştir. 1872'de tekrar St. Petersburg'a gitmiş ve burada Türkçe-Tatarca, Moğolca, Fin-Ugor, Kafkas ve Tibet dilleri hakkında çalışmalar yapmıştır. 1873'te tekrar Moğolistan'a gitmiştir. Bütün bu bölgelerde mevcut verileri sistematik bir şekilde toplamış, dilin kuralları, folklorik unsurlar, günlük dil ve günlük dilde kullanılan deyimler üzerine titizlikle

8 Gábor Fodor, "Macar Gözüyle Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye (1850-1940)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* (2014): 79.

9 Duran, "Macar Türkolojisi", *Belge Dergisi* (2020): 2759.

10 Mehmet Gümüşkılıç, "Macaristan Türkolojisi Üzerine Bir Biyo-Biyografi Denemesi", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7/4 (2012): 367-406.

11 András Bodor, *Szentkatolnai Bálint Gábor; a nyelvtudós. In: Szentkatolnai Bálint Gábor*, (Kolozsvár: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadása., 1994), 7.

çalışmıştır.¹² 1875 yılında yaptığı çalışmalarla alakalı eserleri yayınlarken çalışmamızın asıl konusu olan *Török Nyelvtan: Kézikönyvül És Magántanulásra (Türkçe Dil bilgisi: El Kitabı-Kendi Kendine Öğrenme)* başlıklı Türkçe dil bilgisi eserini yazmıştır.¹³ 1878’de Bombay’a gitmiş, orada Tamilce öğrenmiş ve Turan dillerinin Sanskritçe olan Tamilce ile Macarcanın akraba olduğu sonucuna varmıştır. Kafkas dilleri üzerine yapmış olduğu çalışmaları neticesinde; *Kazan-Tatar Metinler*¹⁴, *Kazan-Tatar Sözlük*¹⁵, *Kazani-Tatar Dil bilgisi*¹⁶ *Mançuların Tören Kitabı*¹⁷, *Rusya ve Asya’ya Seyahat, Dil bilimsel Çalışmalar*¹⁸, *Macar-Moğol Dillerinin Karşılaştırılması*¹⁹, *Kabardey Dil bilgisi*²⁰, *Almanca, Tamilce ve Japonca dillerinden oluşan Tamilce sözlük*,²¹ *Kabardeyce-Macarca-Latince Sözlük*²² başlıklı eserleri yazmıştır. Çalışmalarına 1912 yılına kadar devam etmiş, 26 Mayıs 1913 yılında Timisoara’da hayata veda etmiştir.

Yöntem

Gábor Bálint de Szentkatolnai’nin *Török Nyelvtan: Kézikönyvül És Magántanulásra (Türkçe Dil bilgisi: El Kitabı – Kendi Kendine Öğrenme) (1875)* adlı eseri “öğretim yöntemi” analiz birimine göre taranmış ve dokümana dayalı materyal incelemesinin beş işlevi göz önünde bulundurulmuştur. Bu işlevler çalışmamızın içeriği ile şu şekilde sıralanmaktadır: a) Metnin ait olduğu bağlam ile tarihsel geçmişe ışık tutması; b) Kitaptaki dil bilgisinin karşılaştırmalı dil bilim aracılığıyla yeni sorular üretebilmesi; sözü bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi dışında Türk edebiyatını ve kültürünü tanıtımına yöneliktir. c) Kitabın içeriğinin daha iyi anlaşılması için ait olduğu Macar Türkoloji ekolüne değinilerek başka kaynaklara yönlendirmesi; diğer Türkoloji çalışmalarına dikkat çekilmesidir. d) Devrinin Türk toplumunu takip etmeyi sağlaması; kitabı kullanan kişilere rehberlik etmesidir. e) Bulguları başka kaynaklarla da doğrulayabilmesi; gazete, tiyatro, şiir, vd. gibi özgün ve güncel materyallerden yararlamasıdır.²³

- 12 Ágnes Birtalan, *A Romanized Grammar of The East- and West- Mongolian Languages with Popular Chrestomathies of Both Dialects by Gábor Bálint of Szentkatolna*, (Budapest: Magyar Tudomány Akadémia., 2009), 9.
- 13 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak-, Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra* (Budapest: Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda., 1875).
- 14 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *Kazani-Tatar Nyelvtanulmányok Kazani-Tatar Szotar* (Budapest: Magyar Tudomány Akadémia., 1876).
- 15 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *Kazáni-Tatár Nyelvtanulmányok* (Budapest: Magyar Tudomány Akadémia, 1875)
- 16 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *Kazani-Tatar Nyelvtanulmányok Kazani-Tatar Nyelvtan* (Budapest: Magyar Tudomány Akadémia., 1877).
- 17 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *A Mandsuk Szertartásos Könyve* (Budapest: Magyar Tudomány Akadémia Könyvkiadó., 1876).
- 18 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *Bálinth Gábor Jelentése Oroszország- és Ázsiában Tett Utazásáról és Nyelvészeti Tanulmányairól: Melléklet Öt Khálymik Dano Hangjegye. Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből* (Budapest: Eggenberger., 1874).
- 19 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *Párhuzam a Magyar és Mongol Nyelv Terén: Magyar-Mongol Két Nyelvet Egyenlítő Írat = Madsar Monghol Khojor Khele Adalithkakhó Bicsik* (Budapest: Hornyánszky., 1877).
- 20 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *Kabard Nyelvtan* (Kolozsvár: Magyar Tudomány Akadémia., 1900).
- 21 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *Tamilische (Dravidische) Studien: In Zwei Theilen: Grammatikalischer Teil: Lexikalischer Teil* (Wien: Wien Hölzel., 1898).
- 22 Gábor Bálint de Szentkatolnai, *Lexicon Cabardico-Hungarico-Latinum* (Kolozsvár: Sumptibus autoris., 1904).
- 23 Gleen A. Bowen, “Document Analysis as a Qualitative Research Method”, *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009): 27-40. DOI 10.3316/QRJ0902027.

Bulgular

Eserin Ön Söz ve İçeriğine Dair

Eser, içindekiler kısmında belirtildiği üzere, A, B ve C olarak üç ana kısımdan oluşmaktadır. Bölüm A’da, *Dil bilgisi* ana başlığı altında iki alt başlık olarak *biçim bilgisi* ve *cümle bilgisine* yer verilmektedir.

Bölüm B, kitabın asıl bölümü olarak nitelendirilmektedir. Çünkü yazarın amacı, başta Klasik Türk Edebiyatı’na ait eserler olmak üzere Türkçe metinlerin, dili öğrenen kişi tarafından rahatça okunup anlaşılabilmesini sağlamaktır. Bu yüzden eserin bu bölümünde ilk önce Osmanlı Türkçesi metinlerinin Türkçe (Latin harfleri ile) karşılığını ve Macarca çevirisini verirken daha sonraki metinlerin çevirilerini vermeyip dili öğrenen kişiyi biraz zorlaması ve zihin açıcı olması için okuyucuya bırakmıştır. Kitap her ne kadar çeviri esasına dayalı anlayışla yazılmış olsa da içerdiği metinlerin özgün olması ve bu metinleri anlamak için ihtiyaç duyulan bütün dil bilgisinin ilk bölümde verilmiş olması, bu kitabı dil öğretimi açısından önemli kılmaktadır.

Bölüm C ise kitabın sözlük kısmıdır. Kelime bilgisine oldukça önem veren yazar tarafından bir sözlük hazırlanmış ve kitabın son kısmında okuyucuya sunulmuştur. Son bölümde, Batı dünyası için Latince ne ise, Doğu dünyası için de Osmanlı Türkçesinin aynı anlama geldiğini ifade etmektedir. Yazar, kitabını Macaristan’da basmayı bilinçli olarak tercih ettiğini ve kendi dil mantığı ile yabancı bir dili anlatma amacına ulaştığını, zorlu bir çalışmanın ürünü olan kitabını kullanmak isteyen herkese sunduğunu ifade ederken, Sadi’ye ait olan:

“Köhen dsâmei khish pirâsšten,
Bih ez dsâmei arjet khâsten”

“Başkasının yeni elbisesini tercih etmektense, eski de olsa kendi elbiseni giy”²⁴ anlamında gelen Farsça dizeyi paylaşarak kitabın ön sözünü noktalamaktadır.²⁵

Temel Bilgiler başlığını taşıyan bölüm, dil bilgisi kısmından önce gelmekte ve yazar tarafından sonradan yazılan ve düzeltilen bazı kısımları içermektedir. Yazarın kitabın ön sözünde de belirttiği gibi kitabın basımı aşamasında, Asya bölgesinde olduğu için baskıları teker teker inceleme fırsatı bulamamıştır. Daha sonra inceleme fırsatı bulmuş ve tespitlerinden bu bölümü yazma ve kitaba ekleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Temel Bilgiler kısmında Türkçe ses bilgisi, telaffuz ve hecelemeyle dair bilgiler verilmektedir. Türkçede bulunan sesli ve sessiz harfler gösterilip örneklendirme yapılmaktadır. Bir harfin hem sesli hem de sessiz olarak nasıl kullanılabildiğini ى harfi özelinde دینمک (*dinmek*) ve شى (*şey*) örneklerini vererek açıklamaktadır. ى harfi yerine ك harfinin de kullanıldığını yazmakta ve اکلمک (*eğilmek*) örneğini vermektedir. Türkçedeki sesli harflerin Macarcadaki karşılıklarını vermekte ve farklı olan harflere açıklama getirmektedir. Macarcada *a, e, i, o, ö, u, ü* sesli

24 Doğrusu şu şekildedir;

“Kuhên came-ye khish pirâsten,

Beh ez came-ye ariyet kasten” Sadi’i Şîrâzî / Gülîstan Eseri

25 13. Yüzyılda Şîraz’da doğmuş olan Sadi’i Şîrâzî, Fars Edebiyatının en büyük şairlerindedir.

harflerinin yanı sıra *á, é, í, ó, õ, ú, ũ* harflerinin de bulunduğu ve kullanımlarının ne şekilde olduğundan bahsetmektedir. Sesli harflerden sadece “*i*” harfinin Macarcada bulunmadığına dikkat çekmektedir. Aksanlı olan sesli harflerin, Osmanlı Türkçesinde uzatma (^) harfi ile görevinin aynı olmadığını ve karıştırılmaması gerektiğini açıklarken *âlem* ile *alem* kelimelerini örnek vererek anlamca nasıl bir fark olduğunu açıklamaktadır. *ى, و, ا* harflerinin hangi seslere karşılık geldiklerine örnekler vermektedir. Arap alfabesinin kullanıldığı Osmanlı Türkçesinde hareke Arapçada olduğu gibi harekelendirme olmadığını, hareke kullanılmadığını, sesletimin harflerle sağlandığını açıklamaktadır. Ancak yine de hareketleri tek tek göstermekte, her bir hareketin hangi harflere karşılık geldiğini açıklamaktadır. Harfler ve seslendirmeler konusunda Osmanlı Türkçesinde *ح, خ, ط, ص* harflerinin telaffuz olarak kullanılmadığını sadece kalın sesli sesletimi yapmak için kullanıldığını *حولمق (Havlamak), صو (Su), باصمق (basmak)* vb. örneklerle, kalın harflerin sesletimi ile alâkalı *d* harfi için *ط* harfinin kullanıldığını *طوقوز (dokuz), بولوط (bulut)* örnekleriyle anlatmaktadır. Arapçada olmayan ama Osmanlı Türkçesinde *ا (elif)* 'in üzerine yatay olarak konulan *آ* işaretinin *a* sesi verdiğini, *و (vav)* üzerine konulan aynı işaretin ise *o* sesi verdiğini anlatmaktadır. Türkçedeki sesli ve sessiz harfleri anlatıp Macarca ve Arapça ile kıyasladıktan sonra anlaşılır bir şekilde örneklendirmektedir. Bu ilk bölümde yazar, *geniş-dar ünlüler* açıklamasıyla başlamakta, ses uyumu konusunu anlatmakta ve Türkçedeki ses olaylarını maddeler hâlinde anlatıp örneklendirmeler yaparak bu bölümü sonlandırmaktadır.

Bu bölümün ardından ise kitabın asıl bölümünü oluşturan *Nyelvtan-Biçim Bilgisi* kısmı yer almaktadır. Eserin en ayrıntılı bölümü bu bölümdür. Bu bölüm kendi içerisinde *Sarf* ve *Nahiv* olarak iki kısma ayrılmaktadır. *Sarf* kısmında yer alan konular; Harflerin telaffuzu, ses uyumu, hareketler, Arap harflerinin sayısal değeri,²⁶ isim, isim çekimi, sıfatlar, sayılar, zamirler, kişi zamirleri, iyelik ekleri, dönüşlü zamirler, işaret zamirleri, soru zamirleri, belirsiz zamirler, fiiller, fiil formlarının analizi, yapım ekleri, zamanların oluşumu, fiil ekleri, *-irmek/-imek* yardımcı fiil çekimi, *olmak* yardımcı fiili, normal fiillerin çekimi, dolaylı anlatılmış fiillerin çekimi, sıfatlar, sıfat biçimleri, birleşik fiiller, birleşik fiillerin çekimi, isimler, bağlaçlar, *mi* soru eki, kelime türetme, birleşik isimler vd. *Nahiv* kısmında yer alan konular ise; İsimlerin kullanımı, izâfe eki ile yapılan birleşik kelimeler, sıfatlar, sayılar, fiiller, fiile bağlı olarak kelimelerin sıralanışı, fiillerin çekimi, zamire hitap eden fiiller, sıfat fiil, zarflar, dolaylı anlatımı olan fiiller, bağlaçların kullanımı, kalıp sözler, cümlenin yapısı, birleşik cümleler vb.

Dil bilgisi bölümünden sonra kitabın ikinci bölümünde özgün metinler yer almaktadır. *Okuma Kitabı* başlıklı bu bölüm üç bölüme ayrılmaktadır. İlk bölüm, *Durûb-ı Emsal* başlığı altında atasözleri ile başlamaktadır. Türkçede ve Macarcada kullanımı olan toplam 102 adet atasözüne yer verilmektedir. *II. Bölümde* ise, *Letâif* başlığı altında 24 parçadan oluşan metinlere yer verilmektedir. Bu metinlerin bir sayfada Osmanlı Türkçesi, diğer sayfada ise Latin harfi ile yazılmış şekilleri mevcuttur. *III. Bölümde* ise, edebi eserler başta olmak üzere tarihî metinlerden *Tacü't-tevârih* (Hoca Sadettin), *Mohaçnâme* (Kemalpaşazâde) ve *Münşeatü's-*

26 *Ebced hesabından bahsetmektedir.

Selâtin (Feridun Bey) gibi örnekler vardır. *Şâir Evlenmesi* (Şinâsi) 10 bölüm şeklindedir. Yazar, burada her sayfada dipnot olarak parçaya ait bilinmeyen kelimelerin anlamlarını göstermektedir. Bu bölümde metinlerin Latin harfleriyle yazılmış Türkçelerini vermemektedir. Bir sayfada Osmanlı Türkçesi ile yazılmış metinleri ve diğer sayfada ise bu metinlerin Macarca çevirilerini vermektedir. Kitabın sonunda ise Türkçe-Macarca sözlük yer almaktadır. Önce kelimenin Arap harfleri ile yazılmış Türkçesi, yanına Latin harfleri ile Türkçesi verilmekte ve karşısına Macarca anlamları sıralanmaktadır.

Török Nyelvtan: Kézikönyvül És Magántanulásra, Türkçe Dil bilgisi: El kitabı ve Kendi Kendine Öğrenme başlıklı kitabın, ana dili Macarca olan kişilerin Türkçe dil bilgisini öğrenmesinin yanı sıra ana dili Türkçe olup Macarca öğrenmek isteyen kişiler için de günümüzde kullanımı mümkündür. Eser Türkçe öğretimi üzerine yazılmış bir eser olduğu için, bu bölümde eseri yabancılara Türkçe öğretimi esaslarına göre inceleyeceğiz.

1. Dil Bilgisi A Bölümü

Alfabenin öğretilmesinde Alfabe Yöntemi de denilen *Harf Yöntemi* kullanılmıştır. Harf Yöntemi, alfabedeki harflerin sırasıyla okunuşlarını ve yazılışlarını öğretme esasına dayanır.²⁷

Az ábécé					
Sorszám	A betűk alakja				A betűk nevei
	külön állva	szó végen	szó közepén	szó elején	
1	ا	ا	ا	ا	elif.
2	ب	ب	ب	ب	be.
3	پ	پ	پ	پ	pe.

Resim 1: Osmanlı Türkçesi Alfabe Tablosu

Resim 1’de görüldüğü gibi Osmanlıca harfler, harflerin adları (betűk nevei), tek başına (külön állva), başta (szó elején), ortada (szó közepén), sonda (szó végen) yazılışları gösterilmektedir. Eserde tabloyla alakalı açıklamalar maddeler hâlinde verilmektedir. Maddelerdeki açıklamalarda önce harfin kendisi yazılmakta, Macarca karşılığı verilmekte, Macarca ve Osmanlı Türkçesi ile örneklendirilmektedir. Örneğin; م: m, موم mum: gyertya. Örnekte de görüldüğü gibi bütün harfler sırasıyla bu şekilde örneklendirilerek açıklanmaktadır.²⁸ Devamında yazar, hareke konusuna da ayrıntılı bir şekilde yer vermektedir. Esre, Üstün, Ötre, Tenvin, Şedde, Med, Vasl, Hemze ve Cezm hareketlerini teker teker örneklerle açıklamaktadır.

27 Erol Barın, “Yabancılara Türkçe Öğretme Amacıyla Yazılan Enebilere Mahsus Elifba Kitabı Üzerine”, *TÜBAR* 27 (2010): 127.

28 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak-Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 1.

ا	ب	ج	د	هـ	و	ز	ح	ط	ي
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ك	ل	م	ن	س	ع	ف	ص		
20	30	40	50	60	70	80	90		

Resim 2: Ebced Hesabının Gösterilmesi

Resim 2’de görüldüğü gibi yazar ebced hesabına göre harflerin sayısal değerlerini vererek ebced hesabına dair bilgiler vermekte ve ilk 40 maddede harf, harflerin telaffuzunu anlattığı bölümün 40. maddesinde ebced hesabını açıklayarak bu bölümü sonlandırmaktadır.²⁹

Egyes.	
<i>Nevező</i> :	ارسلان <i>arslan</i> = orozslán.
<i>Birtokos</i> :	ارسلانك <i>arslan-în</i> = orozsláné.
<i>Tulajdonító</i> :	ارسلانه <i>arslan-a</i> = orozslának.
<i>Szenvedő</i> :	ارسلاني <i>arslan-i</i> = orozslánt.
Többes.	
<i>Nevező</i> :	ارسلانلر <i>arslanlar</i> = orozslánok.
<i>Birtokos</i> :	ارسلانلرك <i>arslanlar-în</i> = orozslánoké.
<i>Tulajdonító</i> :	ارسلانلره <i>arslanlar-a</i> = orozslánoknak.
<i>Szenvedő</i> :	ارسلانلري <i>arslanlar-i</i> = orozslánokat.

Resim 3: İsim Çekim Tablosu

Resim 3’te görüldüğü gibi ünsüzle biten *arslan* kelimesinin tekil ve çoğul hâlleri ismin yalın hâli (*nevező*), İyelik ekleri (*birtokos*), *-e hâli* (*tulajdonító*), *-i hâli* (*szenvedő*) çekimleri verilmektedir. Bu konuyu daha da ayrıntılı açıklamak için *deniz*, *kulak*, *eşek* örneklerinin çekimli hâlleri verilmektedir.³⁰ Sesli harfle biten isme örnek olarak *paşa* ve *tepe* kelimeleri örnek olarak verilmekte ve kelimelerin çekimli hâlleri gösterilmektedir. Açıklamada ismin hâlinin Macarca karşılığı, örnek ismin Osmanlı Türkçesi, Latin harfleri ile yazılışı ve kelimenin Macarca anlamı verilmektedir. Eserde ayrıca, ünsüzle biten ek almış isimlerde harf değişimleri dipnotlarla açıklanmaktadır. *K-g yumuşaması* örnek olarak dipnotta anlatılmaktadır. İsimler konusunu anlatmaya devam eden yazar 42. maddede çoğul konusunu ele almakta ve isimlerin çoğul yapılışının Arapça ve Farsçadaki yapılışlarının Türkçe ile aynı olmadığını açıklamaktadır. Arapça kelimelere Türkçe *-lar* ekinin getirilmemesi gerektiğini *selâtin* kelimesi üzerinden açıklamakta ve *selâtinler* şeklinde bir kullanımın olamayacağına dikkat çekmektedir.

İsimler konusunun akabinde yazar sıfatlar konusunu açıklamaktadır. Türkçede, Macarcada da olduğu gibi sıfatların tekillik ve çoğulluk durumuna göre değişmediklerini açıklamaktadır. Bu durumu *iyi kitap*, *iyi kitaplar* örnekleri ile açıklamaktadır. Ardından karşılaştırma sıfatlarından olan *daha*, üstünlük sıfatlarından olan *en*, *pek*, *çok*, *ziyâde* örnekleriyle açıklamakta ve pekiştirme sıfatlarını da sekiz tane örnekle açıklamaktadır. Bunlar sırasıyla, *kapkakra*, *kıpkırmızı*,

29 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak-Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 7.

30 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak-Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 8

bembeyaz, simsiyah, kupkuru, yemyeşil, dopdolu, apaçık sıfatlarıdır. Bir sonraki maddede ise sıfatlarda karşılaştırmanın, *-den* hâlinde olan nesneyi sıfattan önce kullanarak yapılabileceği açıklanmakta, *Kar şekerden beyazdır* örneği vermektedir.

Sıfatlar konusundan sonra sayılar konusunu anlatmaktadır. Yazar belirtme sayı sıfatlarının içinde yer alan asıl sayı sıfatlarından bahsetmektedir. Sıfırdan başlayıp, onluk, yüzlük, binlik, milyon şeklinde sayıları göstermektedir. Sayıların Arapça, Türkçe ve Macar karşılıklarını vermektedir. Sıra sayı sıfatı eki olan *-ıncı, -inci* eklerini göstermekte; *dokuzuncu, birinci, ikinci* örneklerini vermektedir. Üleştirme sayı sıfatlarını anlatmaktadır. *-(ş)ar* eki getirilerek yapıldığını açıklamaktadır. *Birer, kırk birer ve altışar* örneklerini vermektedir. Asıl sayı sıfatlarında hesap ifadelerinin konuşma dilinde nasıl kullanıldığını anlatmaktadır. *Kere (çarpy), katı, daha (artı)* ifadelerini Macarcalarını ve Osmanlı Türkçesindeki karşılıklarını vermektedir. Kesir sayı sıfatlarından bahsetmektedir. *Örneğin: Onda üç, yüzde bir, yarım, buçuk* vb. *Çok, az, çok az* gibi belgesiz sıfatları açıklamaktadır. *Buçuk* kesir sayı sıfatının, *bir buçuk, iki buçuk* olarak da ifade edilebileceğini anlatmaktadır. *Çeyrek* ifadesinin, bir nesnenin dörtte birini veya zamanın dörtte birini de ifade edebileceğini açıklayarak sayılar bölümünü sonlandırmaktadır.

1-ső SZEMÉLY.

Egyes szá m.

Nevező : بنى *ben* = én.

Birtokos : بنى *benim* = enyém.

Tulajdonító : بنى *baña* = nekem.

Szenvedő : بنى *beni* = engem.

Többes szá m.

Nevező : بنى *biz* = mi.

Birtokos : بنى *bizim* = miénk.

Tulajdonító : بنى *bize* = nekünk.

Szenvedő : بنى *bizi* = minket.

Resim 4: Zamirler Tablosu

Zamirler konusunu, toplam yedi maddede alınmaktadır. Şahıs zamirleri ve çekimlerine dair tabloları verilmektedir. Resim 4'te şahıs zamirleri ismin hâl ekleriyle çekimlenmiş hâlde verilmektedir. Fakat burada ismin *-de* ve *-den* hâliyle çekimlenmediğini görmekteyiz.³¹ Zamirler konusunda Türkçede üçüncü tekil şahıs zamirinin *o*, aynı zamanda işaret zamiri olduğunu belirtmektedir. Diğer bir maddede iyelik eklerini anlatmakta ve bu eklerin eklendiği isim ile ses uyumu olması konusunu şu örneklerle açıklamaktadır, *baba – babam, kitap-kitabın, ana-anası, vatan-vatanımız, el-eliniz, sigara-sigaraları*. Üçüncü tekil şahıs ve üçüncü çoğul şahıs iyelik ekinin, zamir belirtilmediğinde karıştırılmasının söz konusu olduğuna dikkat çekmektedir.

Örneğin: Kolları derken onun kolları mı onların kolları mı, kişi belli değildir. Anlamın açık olması için zamirin belirtilmesi gerektiğini yazmaktadır. Üçüncü kişi iyelik eki alan adlar belirtme eki aldığıında; Üçüncü tekil ve çoğul iyelik ekleri belirtme hâli eki aldıklarında, belirtme

31 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak-Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulása*, 12.

hâlınden önceki harfin *n* harfi olduğunu anlatmakta, *çocuk-çocuğunu* örneği ile açıklamaktadır. Dönüşlülük zamirini *kendi* ile anlatmaktadır. İsmın önünde kullanıldığında *kendi eviniz gibi* örneğinde olduğu üzere niteleyici görevi gördüğünü açıklamaktadır. *Kendi* zamirinin çekim tablosunu vermektedir. Dönüşlülük zamirinin ikileme şeklinde nasıl kullanıldığını anlatmaktadır. Bu konuda, bağlam içinde kullanılmış herhangi bir örnek vermemekte, sadece *kendi kendime* örneğini vermektedir.

İlgi zamiri olan *-ki* anlatılmaktadır. *Benimki, seninki, onunki, bizimki, sizinki, onlarınki* vs. İyelik eki almış isme, ilgi zamiri ile birlikte çoğul eki ve belirtme hâli ekinin nasıl getirildiğini *babanunki, babanunkiler, benimkileri, seninkilerine* örnekleri ile açıklamaktadır. İşaret zamirlerini anlatmakta: *Bu, şu, işbu* vb.

Bunun yanında sorulara cevap olarak *işte bu yüzden* anlamında kullanılan *işbu* örneği verilmektedir. *Kim, ne, hangi, ne kadar, nasıl, kaçınıcı, kaç kere, ne türlü* gibi soru zamirlerine yer vermektedir. Türkçede ilgi adlı yoktur. İlgi adlı Macarcada *hogy* ifadesine karşılık gelmektedir. Diğer *ki* ise 66. maddede açıklanmış ek olan *-ki*'dir. *O adam ki geliyor karşımdadır* cümlesinde, *ki* bağlacı ile her iki yüklemın öznesi aynı olan *o adama* dikkat çekilmektedir.³² *İşte bu at ki ben onu çok severim* cümlesinde ise *nesneye ki* bağlacı ile dikkat çekilmektedir.³³ Belgisiz zamirlerden ve miktarlardan bahsetmektedir. *Biri, bazı, hiç, hiçbir, kimse, hiçkimse, kimesne, birbirini* örneklerini vermektedir. Soru cümlelerinde ve olumsuz cümlelerde kullanılan belgisiz zamirleri tek grupta göstermektedir. Olumlu cümlelerde kullanılan *her kim, her ne, her nasıl, herkes, her biri* gibi belgisiz zamirleri bir grupta toplamaktadır. Tek tek hepsini bağlam içinde nasıl kullanıldığını göstermemekte, sadece kelime olarak göstermektedir.

Alüüt, dâható :	سوزمك	<i>szeo-mek = szeretni.</i>
„ müvelletó :	سوزدريك	<i>szeo-dir-mek = valakít megszerettetni.</i>
„ visszaható :	سوزنيك	<i>szeo-in-mek = ón magát szeretni, asas órvendeni.</i>
„ viszsonos :	سوزيشيك	<i>szeo-is-mek = egymást szeretni.</i>
„ szenvedó :	سوزيليك	<i>szeo-il-mek = szeretletni.</i>
Ezeknek tagadója :	سوزمك	<i>szeo-me-mek = nem szeretni.</i>
	سوزدريك	<i>szeo-dir-me-mek = nem szeretletni meg valakít.</i>
	سوزنيك	<i>szeo-in-me-mek = nem órvendeni.</i>
	سوزيشيك	<i>szeo-is-me-mek = egymást nem szeretni.</i>
	سوزيليك	<i>szeo-il-me-mek = nem szeretletni.</i>
Ugyanazok impotentialisa :	سوزمك	<i>szeo-eme-mek = nem szerethetni.</i>
	سوزدريك	<i>szeo-dir-eme-mek = meg nem szerethetni valakít.</i>
	سوزنيك	<i>szeo-in-eme-mek = nem órvendhetni.</i>
	سوزيشيك	<i>szeo-is-eme-mek = nem szerethetni egymást.</i>
	سوزيليك	<i>szeo-il-eme-mek = nem szerethetletni.</i>
Müvelletó és szenvedó :	سوزدريك	<i>szeo-dir-il-mek = azt eszközdni, hogy valakít szeretlessik.</i>
Visszaható és müvelletó :	سوزدريك	<i>szeo-in-dir-mek = megórvendítetletni.</i>
Viszsonos és müvelletó :	سوزدريك	<i>szeo-is-dir-mek = egymást megszeretletni.</i>

Resim 5: Türkçe Fiil Türetme Tablo

32 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak- Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra, 16.*

33 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak- Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra, 13.*

Eserin dil bilgisi kısmında en kapsamlı olarak anlatılan kısım ise fiil ve fiilde çatı konusudur. Bu bölüme şu şekilde bir giriş yapmaktadır: “Türkçenin yapısının güzelliği, cümlenin kendisini yüklemde göstermesidir. Bu özelliği olmasa Türkçe en fakir ve çorak dillerden biri olabilirdi. Ağaçta gövde ne ise cümlede de fiil odur. Ağacı bir bütün hâline getiren parçaları (dalları) nasılsa fiil etrafında toplanan ve cümleyi oluşturan unsurlar da aynı şeyi ifade eder. Olması gereken budur.” Mastar eki ve kök arasında belirli bir biçimbirim, hece konulabilir. Böylece fiil geçişli, ettirgen, dönüşlü, edilgen, olumsuz hâle getirilir. Çeşitli ekler getirerek kaç tür kelimeyi nasıl türetmenin mümkün olacağından bahsetmektedir. Ama tabii ki bunun her fiil için geçerli olmadığını da vurgulamaktadır. Bu açıklamayı Resim 5’te *sevmek* örneği üzerinden ayrıntılandırmaktadır.

Resim 5’te görüldüğü gibi *sevmek* fiilini etken, edilgen, dönüşlülük ve isteşlilik biçimleri ile olumlu, olumsuz ve ettirgenlik biçimleri ile nasıl türetildiğini anlatmaktadır.³⁴ Bazı fiillerin türetilişindeki ses olaylarına da dikkat çekmekte ve bu kuralı bulmak- bulunmak, kaplamak- kaplanmak veya kaplanılmak, gitmek-gidilmek örnekleri ile açıklamaktadır. Mektebe gidilir örneğini de cümle içinde kullanımı göstermek bakımından vermektedir.

Emir kipi, haber kipi, dilek kipi, istek kipi, koşul, mastar hâllerini açıklar ve bütün açıklamaları tablolar hâlinde ayrıntılı olarak göstermektedir. Zaman ve kip konusu fiiller bölümünün en kapsamlı ve ayrıntılı bölümünü oluşturmaktadır. Haber kipini bütün zamanlarda *-imek* fiili üzerinden konuyu tablolaştırarak ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Tablolarda fiilin kip, zaman, tekil, çoğul, olumlu, olumsuz bütün biçimlerini bütün şahıs eklerini de vererek çekimlemekte, sonra aynı sıralamayı ve anlatım biçimini gereklilik kipi, istek-dilek kipi ve koşul kipi anlatımında da takip etmektedir. Burada zaman bildiren fiillerin çekimlerinin kiplere göre aldıkları ekleri göstermektedir. Bu konuda söylememiz gereken en önemli husus ise, yazarın Macarcada geniş zaman ve şimdiki zaman ayırımı olmamasına rağmen bu konuyu gayet açık ve anlaşılır bir şekilde anlatmış olmasıdır.

Aoristus (jelen és jövö).	
Állítólag. Egyes.	Többes.
1. <i>أولوزم</i> <i>olurum</i> vagyok. vagy leszek.	<i>أولوزوز</i> <i>oluruz.</i>
2. <i>أولوزسك</i> <i>olurszük.</i>	<i>أولوزسكوز</i> <i>olurszüköz.</i>
3. <i>أولوز</i> <i>olur.</i>	<i>أولوزتار</i> <i>olurtar.</i>
<i>Tagadólag.</i>	<i>أولوزنا</i> <i>olmaz.</i>
1. <i>أولوم</i> <i>olmam.</i>	
2. <i>أولومسك</i> <i>olmazsük.</i>	<i>أولومسكوز</i> <i>olmazsüköz.</i>
3. <i>أولومز</i> <i>olmaz.</i>	<i>أولومزتار</i> <i>olmaztar.</i>

Resim 6: Aoristus Geniş Zaman Tablosu

34 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak- Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 17.

Resim 6'da görüldüğü üzere, *Aoristus (Jelen és jövö)* başlığı altında Türkçede geniş zamanın çekimi verilmektedir.³⁵ Fakat yazar bu çekimi, geniş zamanın Macarcadaki karşılığı olan *jelen idő* olarak değil *aoristus (şimdi ve gelecek)* olarak adlandırmaktadır. *Aoristus şimdi ve gelecek* ifadesiyle yazarın anlatmak istediği, geniş zamandır.

		Jelen idő.	
Állítólag.	Egyes.	Jelen idő.	Többes.
1.	olujorum most vagyok vagy leszek.	olujoruz most vagyunk v. leszünk.	olujoruz most vagyunk v. leszünk.
2.	olujorszun most vagy vagy leszsz.	olujorszuusz most vagytok v. lesztek.	olujorszuusz most vagytok v. lesztek.
3.	olujor most van vagy lesz.	olujorlar most vannak v. lesznek.	olujorlar most vannak v. lesznek.
Tagadólag.	olmajorum most nem vagyok v. nem leszek stb.	olmajoruz.	olmajoruz.
Impotentialiter.	olamajorum stb.	olamajoruz stb.	olamajoruz stb.

Resim 7: Geniş Zaman Tablosu (Türkçe'de Şimdiki Zaman)

Resim 7'de görüldüğü üzere yazar, Türkçede şimdiki zaman çekimini *jelen idő* başlığı altında açıklamaktadır.³⁶ Günümüzde Macarca dil bilgisi öğretiminde *jelen idő* geniş zamana karşılık gelmektedir.

Macarcada, Türkçede olduğu gibi şimdiki zaman ve geniş zaman başlığı altında iki farklı zaman yoktur. Macarcada bir işin durum ve zaman olarak şimdide yapıldığını ifade etmek için ayrı bir zaman kullanılmamaktadır. Bunun yerine Macar dil bilgisinde *İgekötő* olarak adlandırılan ön ekler kullanılmaktadır. Günümüzde *jelen idő* başlığı Türkçeye, geniş zaman olarak çevirdiğimiz bir terim olmasına rağmen bu eserde yazar tarafından kullanıldığı hâliyle şimdiki zamana karşılık gelmektedir. Türkçe'deki geniş zamana karşılık gelen yapıyı ise *aoristus geniş zaman* başlığı altında açıklanmaktadır. Resim 6 ve resim 7'de gördüğümüz üzere, burada bir anlam karmaşası olmaması açısından yazarın kendi dilinde olmayan bir kullanımı şimdiki zamanı, Macarlara anlatabilmek için farklı başlık altında bir sınıflandırma yaptığını görmekteyiz.

Olmak fiiliyle yapılan birleşik fiilleri üç grupta incelemektedir. *İlki*; sıfat fiilin geniş zamanda çekimlenmiş hâli *olmak*, *ikincisi*; olmak eyleminin anlatılan geçmiş zaman çekimli hâli, *üçüncüsü* ise gelecek zamanda çekimlenmiş hâlidir. Sıfat fiillerin değişmediğini, sadece *olmak* fiilinin değişkenlik gösterdiğini ve çekimlenebildiğini anlatmakta, ardından birleşik fiillerin nasıl sınıflandırıldığını açıklamaktadır. Yardımcı fiille kullanılan birleşik fiilleri de *razı olmak* ve *takip etmek* fiilleri ile çekimleyerek açıklamaktadır. Fiil konusunun anlatımına ise *var*, *yok* biçiminin kullanımını anlatarak son vermektedir. *Var*, *yok* açıklanacağı zaman Macarcada da olduğu gibi ismin iyelik eki alabildiğini, *Murâdı var idi ama iktidarı yok*

35 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak-Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 22.

36 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak-Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 22.

idi örneği ile açıklamaktadır. Varlık ya da yokluk belirtme hâlinin çekimlendiği zamandaki kullanımını da açıklamakta ve bu durumda *olmak* biçim birimi kullanıldığını *Aklı olmayan adamın bahtı batıldır* örneği ile açıklamaktadır.

Edat konusunu anlatırken Türkçede edatların dört gruba ayrıldığını belirtilmektedir. *Birinci grup*; bulunma anlamı veren *-dA*, ayrılma anlamı olan *-dAn*, amaç ve sebep bildirine için, tek kullanıldığında üstünde anlamına gelen ancak bir fiilin mastarına eklendiğinde ise amaç bildiren *üzere*, karşılaştırma görevi gören *gibi -ce, -leyin*, bağlayıcı görevi gören *ile, birle, -siz* edatlarını açıklamaktadır. Bağlayıcı görevi gören edatlar için bir sonraki maddede, zamirin ilgi eki almış hâliyle de kullanıldığını ifade etmekte ve *benim gibi, senin ile* örneklerini vermektedir. *İkinci grup*; *-de, -da, -den, -dan* eklerinin isme getirilerek edat işlevinde kullanılan edatlar olduklarını açıklamaktadır. Akabinde *aramızda, üstünde, altında, kapı önünde, hakkımda*, bunun mukabelesinde örneklerini vermektedir. *Üçüncü grup*; *bu edatların* yön ve hedef belirttiğini ifade etmektedir. *-dek, -değin, kadar* (Arapça), *doğru, göre, nazaran* (Ar.), *binaen* (Ar.), *karşı, dâir* (Ar.) örneklerini vermektedir. Son olarak *dördüncü grup edatların*; her zaman *-dan, -den* eki ile kullanıldığını belirtmekte ve *aşağı, akdem, evvel, içeri, ileri, öte, aşırı, beri, başka, dolayı, sonra, taşra ki, dışarı, gayrı* (*mâadâ, benden mâadâ, mukaddeman, muahharan, nâşi*), *yana, ötürü* örneklerini vermektedir.

Burada da görüldüğü üzere yazar bütün edatları zikretmekte fakat hepsini bağlam içerisinde gösteren örneklerle açıklamamaktadır. Fakat edatlar konusunun son maddesinde *mI* soru edatını da açıklamakta ve cümledeki kullanımın, kullanıldığı yere göre anlamı nasıl değiştirdiğini şu şekilde ayrıntılandırmaktadır;

“*mI* soru edatı cümlede farklı yerlerde kullanılır. Sorulan, bilgi yönünden emin olunmak istenen ya da odaklanılan kelime sonra gelir. Cümlenin sıralanışını hiç bozmadan odaklanmak istenen kelimedenden sonra getirip cevabı almak mümkündür. Fiile odaklanıldığı zaman *mI* soru edatı, fiil ile kişi ekinin arasına gelir.”

Örneğin:

Peşte'ye gidecek *misin*?

Peşte'ye *mi* gideceksin?

Gemi ile gittin *mi*?

Gemi ile *mi* gittin?

Bağlaçlar konusu için on iki çeşit bağlaç olduğunu ifade etmekte ve hepsini şu şekilde açıklamaktadır;

Eş bağımlı bağlaçlar: *Ve, dahi, de, daha, hem hem, hem hem de, bile.* *Örneğin: Ben onu görsem bile.*

Karşıtlık bildiren bağlaçlar: *Ammâ, lâkin, yine, yoksa, illâ*

Şart bildiren bağlaçlar: *Eğer, sanki, güya*

Ödünleyici bağlaç: *Her ne kadar, eğerçi*

İki seçenekten bir tanesini belirten bağlaçlar: *Yahut, ya ya, gerek gerek, kâh kâh*

Kural dışı bir durumu ifade eden bağlaçlar: İllâ, meğer
 Koşul, sınırlama ifade eden bağlaçlar: Ancak, fakat
 Sınırlandırma ifade eden bağlaçlar: Mâdem ki, Tâ ki
 İkisinden hiçbiri olmadığını belirten bağlaçlar: Ne ... ne
 Açıklama ifade eden bağlaçlar: Yâni
 Soru anlamına gelen bağlaçlar: Mı, mi, mu, mü
 İki seçenekten birisini tercih etmeyi ifade eden bağlaçlar: Ya?
Örneğin: İçeceksin ya?

Bağlaçlar konusunda yapılan açıklamada da gördüğümüz gibi yazar sadece *Eş bağımlı bağlaçlar* ve *İki seçenekten birisini tercih etmeyi ifade eden bağlacı* bağlam içerisinde kullanmakta diğerlerinin ise sadece görevlerini ve hangi bağlaçlar olduklarını açıklamaktadır.

Ünlemler konusunu açıklamak için yazar her bir ünlemin anlamını açıklamakta ve kullanımlarına örnekler vermektedir. Şaşkınlık: A! Ey! / İspat etme: İşte bak! / Dikkat çekmek: Gözünü aç! Sakın! / Teşvik: Haydi gidelim! / Ağrı: Ah! Vah! Oh! , Eh! / Hitap: Bre Mustafa! / Karşıdaki kişiyi susturma: Sesini kes! / Övgü: Pek âlâ! Aferin! / Hayret: Acayip! / Yardım: Aman! / İnandırma: Vallahi!

Türetme konusunu İsim yapım ekleri, sıfat yapı ekleri, fiil yapım ekleri, Farsça yapım ekleri başlıkları altında gruplandırmakta ve örnekler vererek açıklamaktadır. İsim yapım ekleri; *-ci / -ci / -cu / cü* (kitap – kitapçı), *-lik / -lık* (Şekerci-şekercilik, Güzel-güzellik, Yaz-yazlık,

Kırmak-kırmaklık), *-ış / -iş / -uş* (Yazmak-yazış), *-gu / -gü* (Çalmak-çalgı), *-ç* (Sevin-sevinç), *-ma / -me* (Dolmak-dolma), *-ım / -im / -um / -üm* (Atmak-atım), *-cık / -cik* (Kız-Kızcık), *-cağız / -ceğiz* (El-elceğiz). Sıfat yapım ekleri; *-lı / -li / -lu / -lü* (Fazilet-faziletli), *-ki* (Şimdi-şimdiki), *-sız / -siz* (Akıl-akılsız), *-ık / -ik / -uk / -ük / -ak* (Solmak-soluk), *-gım / -gin* (Kesmek-keskin), *-gıç / -giç / -gan / -gen* (Solumak-soluğan), *-ca / -ce* (Beyaz-beyazca), *-sı / -si* (İmtihan-ımtihansı), *-mtrak* (Sarı-sarımttrak), Fiil yapım ekleri; *-la / -le* (karalamak), *-lan / -len* (güzellenmek), *-laş / -leş* (Dostlaşmak), Farsça yapım ekleri; *-kâr* (Günah-günahkâr), *-gâh* (İbadet-ibadetgâh), *-istan* (Macar-Macaristan), *-dan* (Mürekkeb- Mürekkebdan), *-hâne* (Kahve-kahvehâne), *-zâr* (Gül – gülzâr), *-mend* (Dâniş-dânişmend), *-gîr* (Âlem- âlemgir), *-nak* (Derd-derdnak), *-î* (Şiraz-Şirazî), *bî-* (Ruh-bî ruh).

Birleşik kelimeler, bu kelimelerin genellikle Arapça ve Farsçadan alındığını, bu isimlerin aralarında herhangi bir ek kullanılmadan bir araya getirilerek yeni bir isim oluşturulabileceğini, bu gibi tamlamalarda tamlananın tamlayandan önce geldiğini anlatmaktadır. *Örneğin*; mâh (ay), ru (yüz) / mâhru (ayyüzlü), mâh (ay), pertev (ışık) / mâhpertev (ayışığı), Şah (kral), zâde (oğul) / şehzâde (prens), vak'a (olay)-nüvis (yazar) / vakânüvis (tarih yazarı), dakika (dakika)-şinas (bilen) / dakika şinas (dakik). Bu konunun devamında Arapça birleşik isimleri şu şekilde açıklayıp örnekler vermektedir; “Arapça birleşik isimler *-al* eki sayesinde anlaşılabilir. Tamlamada ilk isime gelir, *-ul, -ül, -il* olarak da telaffuz edilebilir. *Örneğin*: İlm'ul kavâfi, İlm'ül ceber, İlm'ul aruz.” Akabinde Farsça birleşik isimler konusunu burada açıklamayıp Söz Dizimi

bölümünde İsimlerin Kullanımı Başlıklı konuda açıklamaktadır, fakat biz konu bütünlüğünü bozmamak adına açıklama ve örnekleri burada zikredeceğiz. Farsça isim birleşik isimleri şu şekilde açıklamaktadır; “Bazen, Farsça ve Arapça kelimelerle tamlama yapıldığında ses uyumundan kaynaklı kulağa hoş gelmeyen sesler olabilir. Osmanlılar bu uyumsuzluğu ortadan kaldırmak ve telaffuzu kolaylaştırmak için birleştirme eki *izâfeyi* kullanmaktadırlar: Tamlanan kelime, izâfe kullanılarak tamlayanın önüne getirilir. *Örneğin*: Der-i hâne, Atebe-i der-i hâne (hâne kapısının atebesı). *İzâfe*, sadece Arapça veya Farsça tamlamalar için kullanılmamaktadır. İsmın sıfattan önce geldiği durumda da kullanılmaktadır. *Örneğin*: Bâb-ı Âli, hâne-i vası, örneklerinde de isim sıfat özelliğinden önce gelmektedir.”

Söz Dizimi, İsimlerin Kullanımı başlığı altında tamlamaların nasıl yapıldığını anlatmaktadır. Üçüncü çoğul şahıs zamirinin genellikle kullanılmadığı ve fiildeki ekten anlaşıldığını ifade etmektedir. *Örneğin*: *Efendi, âkil bir adamdır.*³⁷ örneğinde olduğu gibi belirli veya belirsiz olduğu bağlamdan anlaşılabilir. Yalın hâldeki iki isim aralarında bağlayıcı bir faktör olmadan yan yana geldiğinde, ilk isim ikinci isme ait materyali ifade eder, anlamı genişletir ya da durumu hakkında bilgi verir. *Örneğin*: Gümüş anahtar, odun kaşık, bir okka tütün. Belirtisiz isim tamlaması konusunu açıklarken tamlayanın ek almadığını belirtip örnekler vermektedir. *Tuna suyu, dağ keçisi, Beç şehri, ipek böceği. Sadece şiiresel dilde kullanılan gün yüz, kan yağ gibi örnekleri haricinde.* Diğer bir maddede ise açıklamasına şu şekilde devam etmektedir; “İsim tamlayan eki aldığı zaman, isim tamlamasına ek olarak belirlilik durumu söz konusudur. *Örneğin*: *Ev sahibi*, burada belirsiz olarak bir yerin sahibinden bahsetmektedir. Ama *Evin sahibi* derse, belirli bir evin sahibinden bahsetmektedir.” Zincirleme isim tamlamasını açıklayıp *Hâne kapısının atebesı* örneğini vermektedir. “İki isim yan yana geldiğinde isimlerden bir yönelme hâl eki alarak tamlama yapılabilir. *Örneğin*: *Derde devâ*. İsmle belirtme hâli gelmediği zaman belirsiz olarak kabul edilmelidir. *Örneğin*: *Ev yaptım*. Belirsizdir. *Evi yaptım*; -i belirtme hâlini aldığı için belirlidir.” Devam eden maddede; “Örnekteki gibi fiil iki tane nesne iki alabilir. Bu nesnelere bir tanesi belirtme hâl eki alırken diğeri belirtme hâl eki almayabilir. *Örneğin*: *Kardeşini Van’a vali* tayin ettiler. Macarcada ise bir cümlede belirtme hâli alan iki isim bulunamaz. *Örneğin*: “*Testvéredet kineveztek Vánba kormányzónak*” cümlesinde *Testvéredet (kardeşini) belirtme eki alırken kormányzónak (vali) yönelme eki -nak almaktadır.*” Yazar burada Macar ve Türk dillerinin dil bilgisi bakımından farklılığına dikkat çekmekte ve Macarcada nesnelere bir tanesi belirtme hâl eki alırken diğeri yönelme eki -*nAk* almak zorunda olduğunu açıklamaktadır.

Söz dizimi konusunu Zamirler Hakkında başlığı ile açıklamaya devam etmektedir. “Fiillerle kişi zamirleri, tamlayan durumundaki isimlerle iyelik zamirleri sadece vurgu yapmak için kullanılır. Ben gördüm. Benim kalemim, senin mürekkebin var.”

Söz dizimi konusunda *sıfatların cümledeki yerini* ve kullanımını şu şekilde açıklamaktadır; “Türkçe sıfatların sözdizimi hakkında her zaman tekrar ettiğimiz gibi, isimi tanımlamak için

37 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak- Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 50.

isimlerden önce gelebildiği gibi isimlerden sonra da gelebilmektedirler. *Örneğin*: Güzel bir at aldım, bu atlar doru derler.”³⁸ Karşılaştırma sıfatlarını açıklayıp, Avrupa Asya’dan küçüktür, örneğini vermektedir. Cümlede tamlanan eki alan sıfatın *en* üstünlük sıfatı ile aynı anlamı verdiğini açıklamaktadır. *Adamların güzeli Yusuf idi, Elmanın iyisini seç* örneklerini vermektedir. Daha sonra Arapça ve Farsçada sıfat tamlamalarının cümlede nasıl kullanıldığını, Arapçada müzekkerlik ve müenneslik konusunun önemini açıklamaktadır.

Sayıların cümlede kullanılışını ve aldıkları ekleri açıklamaktadır. Sayılardan sonra gelen ismin her zaman tekil olduğunu ifade etmiş ve *Yirmi elma* örneğini vermektedir. Tamlanan durumundaki sayı belirten isimlere tamlanan eki ve belirtme eki gelebileceğini açıklamış ve şu örneği vermektedir; *Odaların beşini kiraya verdim*.

“Yıl belirten isimden sonra *sene* ifadesi kullanılır. Hicri yıl için *sene-i hicriye* kullanılır. Milattan sonra için *sene-i milâdiye*, ya da tamlanan eki almış şekliyle. *Örneğin*: *Bin sekiz yüz altmış dokuz sene-i milâdiyesinde*.”

Fiillerin cümlede kullanımı konusunda özne-yüklem uyumuna dikkat çekilmektedir. Fiilin öznesinin 3. şahısta olması durumunda çoğul olsa da fiilin genellikle tekil olarak kullanıldığı belirtilmektedir. *Örneğin*: *Arabalar geldi*. Ancak cümlede çoğul eki almış Arapça kelime varsa, fiilin de çoğul eki alması gerektiğini açıklamaktadır. *Örneğin*: *Meclis-i maârif âzâsı şehrimize geldiler*. Konuşurken 1. tekil şahıs şahıs eki kullanılmadığını ifade etmektedir. *Örneğin*: *Gördüm yerine gördük*. “Türkler, saygı ifadesi olarak ikinci çoğul şahıs çekimi veya üçüncü tekil ve çoğul şahıs çekimi kullanırlar. *Örneğin*: *Türkçe bilir misiniz?*”³⁹

Fiilin, Macarcada olduğu gibi Türkçede de cümlede kullanıldığı yere göre anlamı değiştirdiğini açıklamaktadır. *Örneğin*: *Odamı sana dün gösterdim*. (Dün gösterdim.) / *Odamı dün sana gösterdim*. (Sana gösterdim, başkasına değil.) / *Dün sana odamı gösterdim*. (Odamı gösterdim, başka bir şey değil.) Daha sonra fiil, arzu ve istek kipinde ise bu kiplerle bazı bağlaçların (*tâ ki, mâdem ki, keşke*) kullanıldığını açıklamaktadır. *Örneğin*: *Tâ ki buraya gelem*. / *Keşke vaktiyle okumaya çalışaydım*. Bunun yanı sıra, şart kipi genellikle *eğer* veya *eğerçi* ile kullanıldığını ve bazı durumlarda, fiil şart kipiyle çekimlendiğinde, bu bağlaçlar kullanılmayabileceğini açıklamaktadır. *Örneğin*: *Bursa’ya gider isen şifa bulursun*. Bu cümlede de olduğu gibi *eğer* kullanılsa bile cümlenin şart kipi olduğunun anlaşıldığına dikkat çekmektedir. “*Kibarlık ifade etmek için de Şart kipi, Emir kipinin yerine kullanılabilir*. *Örneğin*: *Bu mektubu yazınız yerine bu mektubu yazsanız*.” Her kim, her ne, her nasıl, herhangi kelimelerinden sonra her zaman şart kipinin kullanıldığı ifade edilmektedir. *Örneğin*: *Her ne olursa olsun, her nasılsa, her kim gelse, her ne kadar cihet eder isen*. Geniş zamanın, fiilin devam etmekte olduğunu belirtmek için kullanıldığını yazmaktadır. *Örneğin*: *Ne yapıyorsun?* Geniş zaman örneğini veren yazar, Macarcada geniş zaman ve şimdiki zaman ayrımı olmadığı için, Macarcada *şimdi* anlamına gelen *most* belirtecinin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, Aorist’in

38 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak- Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 53.

39 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak- Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 55.

ise geniş zamanı ve gelecek zamanı içerdiğini, çoğunlukla geniş zamana karşılık geldiğini ancak şimdiki zaman anlamı kadar gelecek zaman anlamı da olduğunu açıklamaktadır. *Yarın Peşteye giderim*, örneğini vermektedir. Son olarak; *İşittim ki adiv galip olmuştur* örneğini vermektedir. Akabinde, “Bu cümlede, *işittim* ve *galip olmuştur* şeklindeki ifade farkı açıkça göstermektedir. Görülen ve anlatılan geçmiş zaman arasındaki farklardan *ilki*, olayı anlatan kişinin şahit olduğu bir olayı, aktarmasıdır. *İkincisi* ise, anlatan kişinin olaya şahit olmadığı hâlde, olayı biliyor olması ve aktarmasıdır.” şeklinde açıklayıp, görülen geçmiş zamanın hikâyesi ve anlatılan geçmiş zamanın hikayesi için de aynı durumun söz konusu olduğunu ifade etmektedir.

Tümleçler Hakkında, başlığı ile söz dizimi konusu anlatılmaya devam edilmektedir. Burada yazar, isimlere ya da nesnelere gelen eklerin, cümlede kullanılan fiile göre belirlendiğini ifade etmektedir. *Verme, öğretme, tavsiye, faik olmak, inanmak*, fiillerinin, *neye* ve *kime* sorularının cevaplarının da yönelme eki *-e /-a* aldıklarını açıklamakta ve her birine örnekler vermektedir. Bunun yanı sıra, Türkçede ettirgen fiillerin sadece belirtme hâli eki yanında yönelme hâli ekini de alabileceğini ifade etmekte ve örnekler vermektedir. *Örneğin: Sana kestiririm, Mimara ev yaptıracağım. Satmak* ve *almak* fiillerinin kullanıldığı cümlelerde ise, nesnenin belirtme eki aldığını, fakat fiyat belirten ifadelerin yönelme eki aldığını ifade etmektedir. Bu konuyu şu şekilde örneklendirmektedir; *Kitaplarımı iki yüz kuruşa aldım*.

Bu bölümde, Arapça birleşik fiillerin kullanıldığı kılmak, etmek, eylemek fiillerini de açıklayıp örnekler vererek sonlandırmaktadır. Daha sonra bazı edatların *ise, -dan, -de* ve bağlaçların *ve / hem... hem / ne.... ne / ya.... ya* fiillere eklenmesine ilişkin kurallar açıklandıktan sonra belki de en karmaşık olan eylemlik, ortaçlar ve zarf fiil konularına örnekler verilmektedir.

Cümlelerin Yapısı konusuna cümlelerin bütün öğelerini ele almaktadır. Türkçede cümlelerin en önemli bölümlerini *özne, yüklem* ve *koşaç* şeklinde sınıflandırmaktadır. Sırasıyla, *özne, yüklem, koşaç, tümleç, zaman tümleci, tümleçlerin zarf fiil ile olan ilişkisi, madde madde açıklama* yapılarak ve örnekler verilerek işlenmektedir.

Birleşik Cümleler kısmı, kitabın dil bilgisi bölümünün en son işlenen konusudur. Bu bölümde yazar, yan cümle ve ana cümlelerin neler olduğunu ve cümlelerin nasıl birbirine bağlandığını, birden fazla yüklem bulduğu cümlelerin *de* bağlacının veya zarf fiil eki olan *-ip* eki ile birbirine nasıl bağlandığını, cümlelerin yapısında önemli rol oynayan sıfat fiil, zarf fiil, isim fiil unsurlarına dikkat çekmekte ve bu unsurların bir cümlelerin yan cümlesi olup olmadığını anlamada oynadığı rolü örneklerle açıklamaktadır.

2. Okuma Kitabı B Bölümü

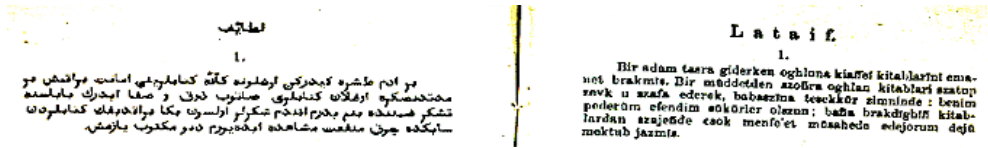
Eserin bu bölümü kendi içerisinde üç bölüme ayrılmakta ve okuyucuya zengin bir kaynak sunmaktadır. İlk bölümde yazar, *Ármin Vámbéry'nin El Yazmasından Durub-ı Emsal* başlığı altında 102 tane atasözü vermektedir.

	oijnamas	ayl	ads.	
	اوچنمز	آیل	آدس.	1.
1. Az éhes medve nem tánczol.	nem tánczol	medve	éhes.	
	gerinir	aasik	eszner	ads.
	کچیر	عاشق	اسنر	آدس.
nyújtózkodik	szerelmes	ásítózik	éhes.	2.

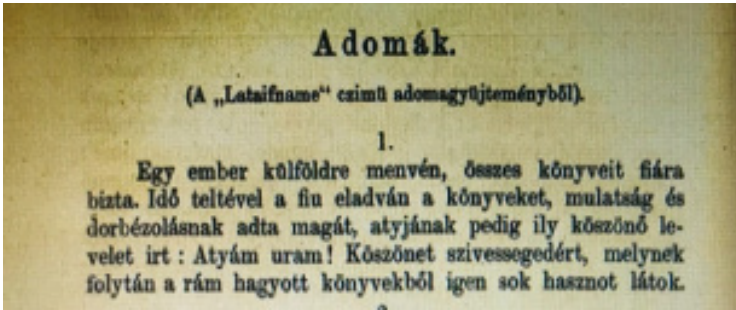
Resim 8: Atasözleri

Resim 8'de görüldüğü gibi bu atasözlerinin Osmanlı Türkçesi ile yazılışı, Latin harfleri ile Türkçe yazılışı ve Macarca karşılıkları verilmektedir.⁴⁰ *Örneğin: Her koyun kendi bacağından asılır. / Göz görür gönül ister. / Her gördüğün sakallıyı baban zannetme.* Atasözlerini ele aldığı okuma kısmının ilk bölümüne Kemalpaşazâde'nin aşağıdaki dörtlüğüyle son vermektedir.

Kısmetindir gezdiren yer yer seni
Göğe çıksan akıbet yer yer seni
Hem anın için daha derler ana yer
Adamı ol kendi besler kendi yer.

Resim 9: Fıkralar

Resim 10: Fıkraların Macarca Çevirisi

Okuma bölümünün ikinci kısmı *Letâif* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde 24 adet metin yer almaktadır. Resim 9'da olduğu gibi ilk önce bu metinlerin bir sayfada Osmanlı Türkçelerini, diğer sayfa da ise Latin harfi ile yazılmış Türkçeleri birebir verilmektedir.⁴¹ Bu şekilde okuyucuya metnin Osmanlı Türkçesi ve Latin harfleri ile yazılmış Türkçesini satır satır karşılaştırarak kolayca okuyabilme imkânı sunulmaktadır.

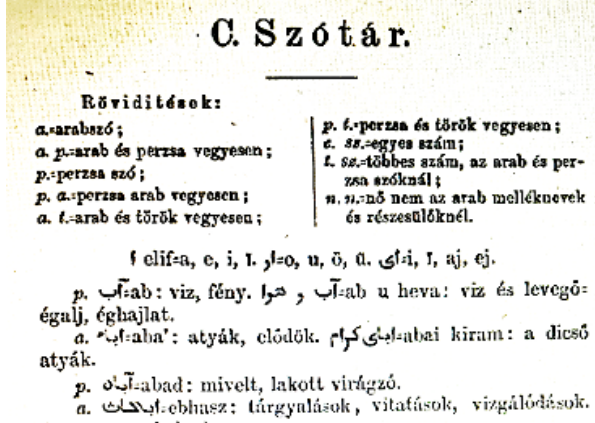
40 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak-Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 73.

41 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak-Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 86-87.

Resim 10'da aynı sıralamayla Osmanlı Türkçesi ve Latin harfleri ile yazılmış Türkçe fıkraların Macarcasını verilmektedir.⁴²

Yazar için okuyucunun kelime bilgisinin arttırılması da önem taşımaktadır.

Resim 11: Sözlük

3. Sözlük C Bölümü

Bu bölümde yazar 105 sayfadan oluşan kapsamlı Türkçe – Macarca Sözlüğü okuyucuya sunmaktadır. Sözlük alfabetik sıraya göre dizilmektedir. **Resim 11**'de görüldüğü gibi Sözlük kısmında önce kelimelerin Osmanlı Türkçesi ile yazılmış hâlleri, yanında Latin harfleri ile yazılmış hâlleri ve son olarak da Macarcaları verilmektedir.⁴³ Sözlük kısmından sonra 4 sayfadan oluşan düzeltmeler kısmı kitabın en son kısmıdır.

Tartışma ve Sonuç

Török Nyelvtan: Kézikönyvül És Magántanulásra (Türkçe Dil bilgisi: El kitabı – Kendi Kendine Öğrenme) adlı kitap, Macarlara Türkçeyi Macar dil mantığıyla anlatması ve bu alanda daha önce yazılmış eserlerde özgün metnin olmamasından dolayı bu ihtiyacı karşılamak amacıyla yazılması açısından önemlidir. Sadece dil bilgisi kurallarının açıklanmasının yeterli olmadığını, öğretilecek dil bilgisi kurallarının kullanım alanlarının da gösterilmesi gerektiğini, dil bilgisi kuralları uygulanırken aynı zamanda kelime bilgisinin de geliştirilmesini önemseyen bir yaklaşımı benimsemektedir.

Eserin ilk bölümünün alfabe ve sesletim öğretimi ile başlaması dil mantığının ve diller arasındaki farkların öğretilmesi açısından önemlidir ve kendi kendine öğrenmede konuşma becerisine katkı sunmaktadır. Dilin kullanımını ön planda tutarak verilen dil bilgisi örnekleri, hata payı en fazla olanlarından seçilmiş olup öğrencinin dikkatini bu kullanımlara çekmektedir.

42 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak- Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 100.

43 Szentkatolnai, *Török Nyelvtan: Alak- Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*, 198.

Dil bilgisi bölümünde en kapsamlı olarak anlatılan bölüm fiil ve fiilde çatı konusudur. Yazara göre, Macarca'da olduğu gibi Türkçe'de de cümlenin en temel yapısı fiildir. Bu sebeple fiil konusunun anlatımına ayrıntılı yer vermektedir. Yazar, bu bölüme şu şekilde bir giriş yapmaktadır: “Türkçenin yapısının güzelliği, cümlenin kendisini yüklemine göstermesidir. Bu özelliği olmasa, Türkçe en fakir ve çorak dillerden biri olabilirdi. Ağaçta gövde ne ise cümlede de fiil odur. Ağacı bir bütün hâline getiren parçaları (dalları) nasılsa fiil etrafında toplanan ve cümleyi oluşturan unsurlar da aynı şeyi ifade eder. Olması gereken budur.” der. Böylece Türkçenin zenginliğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca eserin yazarı, Arapça ve Farsçadan faydalanarak kendisine özgü bir üslup inşa ettiğini de belirtmektedir.

Dil bilgisel zamanların anlatımı konusunda, yazar Macarcada olmayan şimdiki zamanı ayrıntılı biçimde açıklamaktadır. Bu açıklamayı yaparken Macarlara konuyu kavratılmak için biçim-işlev-anlam üçlüsünden faydalanmaktadır.

Dil bilgisi öğelerini cümlede kullanılışlarına göre açıklayıp örneklendirmektedir. Eserde dil bilgisi kuralları verilmeden önce kurallarla ilgili örnekler verilmektedir. Bu yaklaşım eserin tümünden gelimci bir mantık ile yazıldığını göstermektedir. Bu bölümde dil bilgisi alıştırmaları hem kelime hem de cümle düzeyinde verilmektedir. Yazar, kullandığı kelime cümlede kullanarak hem kelimenin cümlede kullanılışını hem de bağlam içerisinde kazandığı anlamı sezdirmeye çalışmaktadır. Böylece sadece cümle yapısına değil, sözcüğün anlam-bağlam ilişkisine de dikkat çekmektedir.

Okuma Kitabı bölümünde görüldüğü üzere eserde dil öğretim yöntemi olarak dil bilgisi – çeviri yöntemi kullanılmaktadır. 19. Yüzyıl ve öncesinde akademik çevreler tarafından dil öğrenmenin en temel yöntemi olarak kabul edilen bu yöntem, öğrenciyi analitik düşünmeye sevk etmekle birlikte diller arası karşılaştırma yapmaya da yönlendirmektedir. Eserin bu bölümü kendi kendine Türkçe öğrenmek isteyen bir Macar'ın özgün metinler üzerinde çeviri yöntemi ile çalışarak dili kavrayabilmesi için önemli bir materyal oluşturmaktadır. Bu bölümün en önemli özelliği sadece dil bilgisi yapılarının pekiştirilmeye çalışılması değil, bir Türkologun ya da Türk dilini ve kültürünü öğrenmek isteyen bir Macar'ın hâkim olması gereken edebî ve tarihsel eserlerin de öğretilmesini amaçlamasıdır. Alıştırma için seçilen örnekleri edebî ve tarihî örnekler olarak iki sınıfa ayırabiliriz. Yirmi dört adet latife, Nefi'nin Der Sitayış-i Hazreti Sultan Murad Han Kasidesi, Fitnat Hanım Divanı, Şinasi'nin Dokuz bölüden oluşan Şair Evlenmesi, Türki-i Muhaderat gibi gazetelerden haberler, ihtar, mektup ve dilekçe gibi yazı örnekleri edebî alanda verilen örnekler arasındadır. Feridun Bey'in Münşeât'üs-selatin adlı eserinden Macar Tarihi ile ilgili olan bölüm, Kemalpaşazade'nin Mohaçnamesi ise tarihî alanda verilen örneklerdir. Eserin bu kısmında verilen örneklerle baktığımız zaman görmekteyiz ki, günümüzde de Türkoloji bölümlerinde verilen eğitim hemen hemen aynı yaklaşımla devam etmektedir. Filoloji ve Tarih alanlarında dil hâkimiyetini sağlaması beklenen Türkologların okuyup, anlayıp, Macarca-Türkçe tercüme yapmalarını sağlayacak eserlerin örnekleri verilmiştir. Eser bu özelliği ile Macaristan'da Türkoloji bölümünde eğitim görmekte olan öğrenciler

için önemli bir kaynak olma özelliğini günümüzde de taşımaktadır. Bu bölüm, yazarın Türk kültürüne, sosyal hayatına ve edebiyatına dair bilgileri aktarmaya ne kadar önem verdiğini de göstermektedir. Eserde kelime öğretimi, okuma parçalarının ardından verilen kelime listeleri ve kitabın sonunda yer alan Türkçe-Macarca sözlüklerle yapılmaya çalışılmıştır. Bütün okuma parçaları için olmasa da bazı okuma parçalarında anlaşılmasının zor olacağını düşündüğü deyim veya kelimelerin açıklamalarını dipnotta vermektedir. Örneğin; *Yan yan bakmak*, *belaya uğramak* gibi. Bunun yanı sıra parçada geçen ve daha önce eserin dil bilgisi kısmında anlatılmış konulara da zaman zaman dipnotlarda atıf yapmaktadır. Buradaki amacı, öğrenciyi kuralı hatırlatmak ve kuralın kullanımını göstermektir.

Türkçe dil bilgisi anlatımının olması ve Türk Edebiyatı açısından önemli eserlerin özgün metin olarak kullanılmasının yanı sıra, bu kitabı bir dil öğrenme kitabı olmaktan çok bir kültür kitabı, kültürlerarası iletişim kitabı olarak da nitelendirebiliriz. Sadece bir dil bilimci olmanın yanı sıra aynı zamanda bir kültür adamı, ömrünü Türk dünyası araştırmalarına vermiş bir bilim adamı olan Gábor Bálint de Szentkatolnai, bu özelliğini yer yer kitapta verdiği bilgilerle de bize göstermektedir. Günümüzde Macaristan'daki Türkoloji çalışmaları her ne kadar tarih odaklı olsa da dil ve kültür alanında yapılacak çalışmalara da ihtiyaç duyulduğu aşikârdır. Hazırlanan bu çalışma, bu çalışma, Türk dilinin ve kültürünün Macar Türkologlar için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar/References

- Ágoston, G. “Siyaset ve Histografi: Macaristan’da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul’daki Macar Araştırma Enstitüsü”, Çeviren Bülent Keneş. *Türkler Ansiklopedisi*. 15: 95-103. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Arslan, D. D. M. “Tarihi Süreçte Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi-Öğrenimi Çalışmaları”. *Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2012): 167-188
- Bakk István és Erzsébet Bakk, “Bálint Gábor szülőföldjén Szentkatolnán, Szentkatolnai Bálint Gábor történelmi háttérre” Elhangzott a XX. Magyar Őskutatási Fórumon, Miskolcon, 8-22 Ağustos 2015.
- Barın, E. “Yabancılara Türkçe Öğretme Amacıyla Yazılan Ecnebilere Mahsus Elifba Kitabı Üzerine, *TÜBAR* 27 (2010): 121-136.
- Biçer, N. “Hunlardan Günümüze Yabancılara Türkçe Öğretimi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 1/4 (2012): 107-133

- Birtalan, A. *A Romanized Grammar of The East-and West- Mongolian Languages with Popular Chrestomathies of Both Dialects by Gábor Bálint of Szentkatolna*. Budapest: Hungarian Academy of Sciences, 2009.
- Bodrogligeti, A. “G. Hazai, Das Osmnisch – Türkische Im XVII. Jahrhundert”, *International Journal of Middle East Studies* 8/2 (1977): 251-265.
- Bowen, G. A. “Document Analysis as a Qualitative Research Method”, *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009): 27-40. DOI 10.3316/QRJ0902027
- Doğan, İ. “Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 47/2 (2007): 1-12.
- Duran, A. “Macar Türkolojisi”, *Belgi Dergisi, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını*, 2/20 (2020): 2759-2773.
- Fodor, G. “Macar Gözüyle Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye (1850-1940)”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 25 (2014): 79-70.
- Gümüşkılıç, M. “Macaristan Türkolojisi Üzerine Bir Biyo-Biyografi Denemesi”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 7/4 (2012): 367-406.
- Szentkatolnai, G. B. Bálinth Gábor Jelentése Oroszország és Ázsiában Tett Utaz Jelentése Oroszország és Ázsiában Tett Utazásáról és Nyelvészeti Tanulmányairól: Melléklet Öt Khálymik Dano Hangjegye, Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből. Budapest: Eggenberger, 1874.
- Szentkatolnai, G. B. *Kazáni-Tatár Nyelvtanulmányok*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1875.
- Szentkatolnai, G. B. *Török Nyelvtan: Alak-, Mondattan, Olvasókönyv és Szótár Kézikönyvül és Magántanulásra*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1875.
- Szentkatolnai, G. B. *A Mandsuk Szertartásos Könyve*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó, 1876.
- Szentkatolnai, G. B. *Kazani-Tatar Nyelvtanulmányok Kazani-Tatar Szotar*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1876.
- Szentkatolnai, G. B. *Kazani-Tatar Nyelvtanulmányok Kazani-Tatar Nyelvtan*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1877.
- Szentkatolnai, G. B. *Párhuzam a Magyar és Mongol Nyelv Terén: Magyar-Mongol Két Nyelvet Egyenlítő Írat = Madsar Monghol Khojor Khele Adalithkakhho Bicsik*. Budapest: Hornyánszky, 1877.
- Szentkatolnai, G. B. *Tamilische (Dravidische) Studien: In Zwei Theilen: Grammatikalischer Teil: Lexikalischer Teil*. Wien: Wien Hölzel, 1898.
- Szentkatolnai, G. B. *Kabard Nyelvtan*. Kolozsvár: Magyar Tudományos Akadémia, 1900.
- Szentkatolnai, G. B. *Lexicon Cabardico-Hungarico-Latinum*. Kolozsvár: Sumptibus Autoris, 1904
- Şimşek, B. “Türkçe ve Macarca Dil bilgisi Tipolojilerinin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesi Temelinde Karşılaştırılması”. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

